

MESNEVÎDE AŞK VE TEVHÎD İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Rifat OKUDAN*

Din dili ihtiva ettiği konuları yüklenmek için çeşitli dolaylı anlatım türlerini kullanır. Tabîî bir dilin önceden bulunduğunu kabul eder ve onun yerine geçmeyi düşünmeden bizzat o dili kullanır¹. İşte bu hal, din dilinin gerçekleştiğinde mecâz, istiâre, kinâye, remz (: sembol) ve hakikat kullanımı bakımından incelenmesini gerektirmektedir.

Dilin dayandığı ilk temel olan lügat, -biz bununla en genel anlamıyla lügat ilmini kastediyoruz- hakikat ve mecâzın her ikisini de kuşatır. Yolun metni olmadığı halde Arablar, “Filan adam yolun metnine (: ortasına) kurulup oturdu,” dedikleri gibi, yine gecenin perçemi olmadığı halde gece hakkında da, “gecenin perçemi (: karanlığı) ihtiyarlayıp ağardı,” ifadesini kullanırlar. Dolayısıyla arslandaki korkusuzluk ve cesaret manası ile müsteârün leh’deki cesaret ve korkusuzluğun mana ve muhtevası aynıdır. Fakat müsned-i ileyhler ile cesaret ve korkusuzluğun vuku bulduğu süreçler değişiktir. Bu nedenle Allah hakkında insanî vasıflandırmalarla konuşma, mecâza dayanması şartıyla meşru olur. İşte bu türlü ifadelerin çoğu temsîlidir².

Din dilinin konusu büyük ölçüde Allah’ın varlığı, mahiyeti, Hakık-mahluk ilişkisi ile ilgilidir. Din dilinde sembolik, mecâzî, temsîlî anlatım, ölçülü ve yerinde kullanıldığında, şiir ve estetikte olduğu gibi, yeni ifade imkanları sağlar ve ‘aşkın’ olanla alakalı kavrayışı açar. Dinî semboller, çok derûnî hakikatleri, dolaylı yollardan anlatarak yakîni olarak anlaşılmasına rehberlik eder.³ Bu nedenle, ilahî kitaplar ve onlara tabi olan hakimler, temsîlî bir dil kullanmış, ilahi hükümleri mesellerle beyan etmiş, idrakin dışındaki yüksek hakikatleri idrake yaklaştırmak için sembollerini vasita kılmışlardır.

Hazret-i Mevlânâ da, bir aşk kitabı olan *Mesnevî-i Ma’nevî*’nin birçok yerinde aşkı, âşığı, mâşûğû, bunların birbiriyle olan ilişkilerini ve ilgilerini metaforik olarak sembollerle anlatmıştır. Bu metaforları hakikat gibi anlamamak gerektiğini şarap hakkında söylediği beyitlerden anlamak mümkündür:

“Şarab, sırlar köpüründe şundan dolayı köpürür; her kim Hakk’tan gayri her şeyden geçmişse bundan o içer.

Senin içtiğin o şarab, haramdır. Biz, belal olan şarabdan başka bir şarab içmiyoruz.

Çalış, gayret et, yokluktan varlığa eriş, Hakk şarabıyla sarhoş ol!”⁴

Bu ifadelerin devamında Hazret-i Pîr, lafzdan anlaşılman lugavî manaya bakmamak gerektiğini, bunun sapıklığa neden olabileceğini ikaz ederek;

“Mesnevî’nin sözlerinin suretine bakarsan bu, suret eblini sapadır; mana ebliniyse hidayete endirir.

Kur’an’da, ‘Bu Kur’an, bazıları hidayete ulaştırır, bazıları sapıklığa düşürür,’ buyurulmuştur.

Allah Allah! Ârifin şarab dediği, onun yanında yok olan bir şey değildir o!

* S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bochenski, Joseph M. O. P., “*The Structure of Religious Discourse*”, *Religious Language and the Problem of Religious Knowledge*, edit: R. E. Santoni, Indiana University Press, Bloomington-London 1968, s. 122-125; Alston, W., “*Religious Language*”, *Religious Language and the Problem of Religious Knowledge*, edit: R. E. Santoni, Indiana University Press, Bloomington-London 1968, s. 169; Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, çev: Alparslan Açıkgenç, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1996, s. 174.

² Koç, Turan, *Din Dili*, Rey Yayıncılık, Kayseri 1995, s. 65.

³ Wieman, Henry Nelson, “*Symbol and Symbolism*”, *An Encyclopedia of Religion*, edit: Vergilius Fern, New Jersey 1959, s. 753.

⁴ Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî-i Şerîf*, Manzum Nahîfî Tercümesi, haz. Âmil Çelebioğlu, İstanbul 1972, c. VI, s. 25.

Sen, şeytanın şarabını anlayacak olursan Hakke şarabını nasıl anlayabilirsin?"¹ diyerek Mesnevî'de sembolik ifadelerle anlatılan mecaz ve istiarelerin hakikatinin dünyada ten gözüyle gördüğümüz şeyler gibi yok olmayan ve anlaşılması ırfana bağlı olgular olduğunu haber vermektedir.

İşte suret değil, mana ehlini muhatab alan Mesnevî'nin ney metaforuyla mürşid-i kâmilî anlattığı ilk beyitlerinde eserinin kendi aşk halini anlatan bir destan olduğunu söyleyerek başlar sözlerine:

"Dinle neyden, zira o, bir şeyler anlatmada, ayrılıklardan şikayet etmededir" diye başlayan Mesnevî'sinin ilk beyitlerinde bunu şu sözleriyle ifade etmektedir:

"Ney'in sadasız ateş oldu, onu hava sanma. Kimde bu ateş yoksa yazıklar olsun.

Aşkın ateşi neye düştü, aşkın harareti ise şaraba düştü.

Ney, sevgiliden ayrılmışa derd ortağı oldu. Kavuşmaya mani olan perdeleri parçaladı.

Ney gibi bir zehir ve panzehir, ney gibi bir dost ve âşık olamaz;

Ney, kan dolu bir yoldan haber verir. Mecnûn'un aşk hikayesini anlatır.

Akal esranın sırdışı âşıklardır. Dile kulaktan başka tâlip yoktur.

...

Aşkta her kimin elbisesi parça parça olmadysa o, kötülüklerden, hırstan, kibirden temizlenmemiştir.

Ey bizim tatlı aşkımız, ey bizim hastalığımızın tabibi! Şâd ol!

Ey aşk, bizim kibir ve azametimizin, şerefimizin devası, Eflatunumuz ve Calinusumuz sensin!

Toprakta olan beden aşk ile yüceldi. Bu tesirle dağ bile coşup oynadı.

Vuslatın ışığı Târ'u nurla doldurdu. (Tur sarboş oldu) ve Musa da düşüp bayıldı.

...

Her şey sevgiliden ibaret, âşık bir perde, sevgili daima diri ve âşk ölü.

Her kim aşk ile yanıp tutuşmamışsa o, uçamayan kanatsız bir kuş gibidir.

*Ne olur bizî dinleyen dostlar olsa. Zira bu destan bizim halimizin hikayesidir."*²

Görüldüğü gibi, Hazret-i Pîr'e göre bu dünyada Sevgiliden ayrı düşmüş olduğunun farkında olanlar için aşk, vuslatın yol göstericisi bir hazık tabib, Sevgiliye karşı âşıkta olmaması gereken kibir ve azamet, şerefin kırılması ve O'na bende olmak için ilaçtır. İlk beyitlerinde yukarıda naklettığımız vasıflarıyla övdüğü insan ruhunun derinliklerinde gizlenen İlahî sevgi ve aşk parıltısını, metaforik bir anlatımla çakmak taşının içinde gizlenen ateşe; tabî meyli, yani servet, şöhret, riyâset ve şehvetin şiddetle istenmesini ise şarabı kaynatan hararete benzeterek şöyle demektedir:

"Aşkın ateşi neye düştü, aşkın harareti ise şaraba düştü."

Mesnevî şârihlerine göre bu beyitlerde Mevlânâ şunu anlatmıştır: Allah Teâlâ'nın Zâtı'nı görmek arzusu ve sevgisi, O'nun velîsinin (: dostunun) kalbinde parladı. Hazîratu'l-Kuds ve içindeki nimetlerin sevgisi ise, cennetin nimetlerinin kazanılması için çalışan mü'minin kalbinde parladı. Tabî meyille sûretleri sevmek, şarabın veya sıranın kaynağı gibi bir an kaynar, köpürür, geçer, zevâl bulur; ümid edilen bir faydayla sevgi çoğalsa bile, maksada ulaşılmasıyla söner.

Hazret-i Mevlânâ, sonraki beyitte mürşid-i kâmilî neye, kopup gelinen aslî vatan olan Hazîratu'l-Kuds'ten ayrılıp bu dünya hayatında vuslata yol gösterecek mürşid arayanları ney dinleyenlere benzeterek *'ney, sevgiliden ayrılmışa derd ortağı oldu. Kavuşmaya mani olan perdeleri parçaladı,'* demektedir. Ona göre, Ârif-i Billah olan mürşid-i kâmilin kalbinde parlayan nûrânî İlahî aşk ve sevgi şuleleri, teslim, ihlas ve muhabbetle vasıflanmış; kendisine müşteri olan müridin kalbinde gizlenen nûrânî sevgi kıvılcıklarını tutuşturarak, onu da şule ve nur küresi haline getirir.

Ârif olan mürşid-i kâmilî neye benzetirken onun müridlere acımasını, sevgisini ve şefkatle onları kucaklamasını tiryaka; münkirlerin telkinlerini de zehire benzeterek Hazret-i Pîr, bu kez *'ney gibi bir zehir ve*

¹ Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*, c. VI, s. 25.

² Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*, c. I, s. 2-3.

panzehir, ney gibi bir dost ve âşık olamaz,’ derken, müşid olan ârif-zâtın hem celâliyle zehir, hem de cemâlinin güzelliğiyle tiryaki bir araya getirdiğini; teslim, ihlas ve muhabbetle müşteri olan müridler için onun gibi bir dost bulunamayacağını söyler.

İşte o aşk ve muhabbet-i ilâhî ile ciğerleri kanamış ârif-i Billah olan zâtlar, kendileri gibi ârif olmaları için müridlerine mecnûnun aşkını anlatırlar. Mesnevî’nin ibâresiyle; *‘ney, kan dolu bir yoldan haber verir. Mecnûn’un aşk hikayesini anlatır.’* Müşid-i kâmiller, müridlerin ilâhî sevgi ve aşka dalarak Bâkî olan Mâşûk’un mecnunu olmalarını sağlamak için O Sevgili âşık olmuş Nebî ve Rasullerin siyerini, mecnûnu olmuş evliyânın menkabelerini ve aynı zamanda müridlerin aşkı tanınmaları için de, mecâzî aşkı hakikate dönüştürmüş Benî Âmir’in Mecnun’unun sûrî aşkının hikayesini anlatırlar.

Bu beytin akabinde *‘akıl esrarının sırdaşı âşıklardır, dile kulaktan başka tâlîp yoktur’* diyen Hazret-i Mevlânâ gerçek akıl sahiplerinin, akıl sırlarına muttali olanların Bâkî olan Mâşûk’a âşık olanlar olduğunu söylerken müşidinin nasihatine kulak veren ve teslim, ihlas ve muhabbetle ona talip olan müridden başkasının ilâhî aşkı bulamayacağını haber vermektedir.¹

Hazret-i Pîr, aşkla gerçek aşkı, ilâhî aşkı kasdetmektedir. Bununla birlikte mecâzî aşkın gerçek aşk gibi olmadığını, bir yalan olduğunu da Mesnevî’de şöyle anlatır:

“Aşk, niyazsız Hakk’ın vafındandır. O’ndan başkasına âşık olmak bir yalandan ibarettir.

Zira mecâzî aşk, altınla süslenmiş bir güzelliştir. Görünüşü nûr, ama içi dumandır.

Nûr gidip duman zâhir olunca mecâzî aşk o zaman yok olur.

Zira o güzellik aslına döner. Beden rüsva ve kötü bir hale esir olarak kalakalır.

Aynı nûru aya dönüp aksı duvardan ayrılınca duvar kararır.

Güzellik gidince geride su ve toprak kalır. Ay gidince duvarın kendi başına kalışı gibi.

Kalın altının üzerinden kaplaması gidip asıl altın yine madenine dönişür.

Altındaki bakar, duman gibi rüsva olur. Bu yüzden onun âşıkının da yüzü kararır.

Basîret sahiplerinin aşkı, altın madenindedir. Şüphesiz bu yüzden aşkını her gün daha da artar.

Çünkü altın madeni için ortak yoktur. Merhaba ey, halis altın madeni!

Her kim kalp asıl madene ortak kılarsa altın, mekansızlık madenine doğru gider.

Âşık da, mâşûk da ıztırabından ölür, sudan çekmiş balık gibi olurlar.

İlâhî aşk kemal güneşidir; halk da gölge gibi onun nurunun emrindedir.”²

Görüldüğü gibi, bu kez de gerçek aşkı şerîki olmayan halis altın madenine benzettiği beyitlerinde sûrî olan bütün güzelliklerin sûnî olduğunu ve o gerçek Bâkî Sevgili’nin güzellik güneşinden akseden nurlar olduklarını anlatmaktadır. İşte O Bâkî Sevgili’ye kavuşmak için çalışmalı, O’na âşık olmalıdır. Bunun yolu ise ilâhî aşk, yani fenâdan geçmektedir.

Hazret-i Mevlânâ, Mesnevî’nin ilk beyitlerinde ney metaforuyla anlattığı müşidi aşk yolundaki müridlere yoldaş ve dost; onun talibi ve dinleyicisi olmayı yolun sanki şartı olarak nitelerken, başka bir beytinde de kendisi bir müşid yerinde, aşkın yolunun Kelime-i Tevhîd zikrini vird edinmekle bulunabileceğini söylemekte, aşkı tevhîdin semeresi olarak görmektedir:

“Sen defalarca lâ ilâhe illallâh’ı söylemezsen aşkın yolunu bilemezsin.”³

Hazret-i Pîr bu beyitinde aşkı, vuslat ve fenâ yerine kullanmış olmalıdır. Bu takdirde *‘Sen defalarca lâ ilâhe illallâh’ı söylemezsen aşkın yolunu bilemezsin’* diyerek o, kelime-i tevhîd zikrini söylemeden fenâyâ ulaşamayacağını haber vermektedir. *‘Kişi sevdiği ile beraberdir,’⁴* hadisinde belirtilen, zaman, zemin, mekan, mesafe olmaksızın âşıkla Mâşûk’un beraberliğini, beraberlikteki âşığın, Sevgilisi’nin sevgisinde yokluk

¹ San Abdullah (b. Seyyid Muhammed b. Abdillâh) Efendi, *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî*, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, 1287, c. I, s. 109-119.

² Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*, c. VI, s. 38.

³ Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*, c. V, s. 50.

⁴ Buhârî, hadis no: 6168; Müslim, hadis no: 2640.

bulmasıyla Sevgilisi'nin Varlığıyla var olmasının zevkini idrak edemeyeceğini bildirmektedir.¹

Bu beytin hemen akabinde gelen "Mâşûkuna Hizmetlerini ve Vefadarlığını, Uzun Gecelerde 'Tetecâfâ Cünübubum anî'l-Medâcî (Yanlarına ve Sırt Üstü Yatarak Allah'ı Zikrederler' Mehbûmü Üzere Uyanıklığı ve Uzun Günlerde Dabî Çektığı İzdrabları Sayan Âşıkın Hikâyesi ve Mâşûkunun Ona Cevâbı" faslında Hazret-i Pîr, sûfilerin fenâ terimlerini ölmeden önce ölmek olarak şöyle anlatmaktadır:

'Bir âşık, yârine, onun için yaptığı hizmetleri anlatıp;
 'Senin için çok işler yaptım, nice oklara hedef oldum.
 Tamamen mal da gitti, nam da gitti. Aşkının derdinden neler çektim, neler!
 Şevk içinde olduğum ve güldüğüm bir sabahım ve rahat bir gecem hiç olmadı' diyerek,
 Her ne acı ve tortulu içtirse etraflıca saydı.
 Bundan muradı, yârini, minnet altında bırakmak değil, ancak aşkının doğruluğunu ispatlamaktı.
 Akallılara bir işaret kaşîdir, âşıklarınsa susuzluğu bir an gitmez!
 Sıkılmadan o, derdini tekrar tekrar söyleyip duruyordu! Balık sudan hiç usanır mı?
 Derdinden hemen yüzlerce söz söylese de 'daha bir söz söylemedim' diye feryâd etmedeydi.
 Ateşini bilmeden yanıyor, mum gibi o bararetle ağlayıp eriyordu.
 Mâşûku dedi ki, 'Evet, bütün bunları yaptın ama, şimdi bana kulak tut, şu sırrı dinle:
 Aşkın aslanın aslına gitmedin. Yaptıklarının bütün fîrû'dan ibaret.'
 Âşık, 'öyleyse o aslı söyle' deyince sevgilisi, 'o asıl, ölüm ile yokluktur' dedi.
 'Hepsini yaptın ama ölmedin. Ölümü tercih et, canını terk et.'
 Âşık, hemen o an, canını verip, murada erişti. Gül gibi gülererek sevinç içinde başını verdi.
 O gülüş, onda ebedî olarak kaldı. Canında kötü fikir olmayan ârif gibi..²

Aslında aşkın kemali canını canana feda etmektir. Ancak, âşık mâşûkuna aşkı arttıkça bu kemaliyete kavuşur ve nihayet aşkın zirvesinde kendini ona feda ederek onda fena bulur. İşte Hazret-i Pîr'e göre aşkın kemali fena halidir. Bu yüzden canının ve tenini feda edilmeye layık olan Bâkî Sevgiliye feda edenler kınanmamalı, hatta övülmelidirler:

'Ne mutlu tenini ve cânını, fedâ edilmeye lâyık olan için fedâ edene!
 Herkes, kendini bir fende fenâ eder; ömrünü o yolda harcar, bu uğurda ölür gider.
 İster garblarda, ister şarklarda olsun ölüm gelir çatar. O zaman âşık, mâşûktan fark olunmaz;
 Bâri o kutlu kişi, bu yolda fedâ olmuştur. Onun ölümünde yüzlerce hayat vardır.
 Âşık da, mâşûk da, onun aşkı da ebedî! Dünya ve abrette nâmı kutlu.
 Ey âzîzler, âşıklara acıyın! Onların şâm, ölüm içinde ölümdür..³

Kendisi için ölmeye layık bir Sevgiliye kendini fedâ etmek ve onda fenâ hali, görüldüğü gibi, ölmeden önce ölmek demektir.

Hazret-i Pîr, tevhîdin hakikatini temsil yoluyla anlattığı Züleyha'nın Yusuf aleyhisselâm'a aşkını tasvir ettiği kıssanın sonunda Sevgili'ye aşkın nasıl olması gerektiğini, O'na âşık olan âriflerin hallerinin ve sözlerinin hepsinin aslında O'ndan haber verdiğini; bu aşkın O Sevgili'yi her dem anmayı gerektirdiğini söylemektedir:

Zelîha da misk olsun ödağacı olsun her şeye Yusuf adını takmıştı.
 İsmi, o isimlerde gizlemiş, mabremlere o sırrı mâlum eylemişti.
 'Mum ateşten yumuşadı,' diyecek olsa maksadı, 'Sevgili biççe meyletti,' demeketi.
 Veya 'ay doğdu, bak,' yabud da 'söğüt dalları yeşerdi,' dese,

¹ Ankaravî, Rusûhî İsmâîl, *Fâtihu'l-Ebyât (Şerh-i Mesnevî)*, Matbaatu'l-Âmire, 1289, c. V, s. 303.

² Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*, c. V, s. 50-51.

³ Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*, c. V, s. 143.

Veya 'yapraklar ne güzel oynuyor,' ve yabud 'çörekotu ne hoş yanyor,' diyecek olsa,
 Veya 'gül, bülbüle sırrını arzetti; padişah nazı başladı,' dese,
 Veya 'bahıtı kutlu oldu,' yabud 'yaygılları düşeyin,' diye söylese,
 Veya 'işte saka, su getirdi,' yabud 'işte güneş doğdu,' dese,
 Veya 'dün gece tenceredekiler pişti, içindekiler de beraber pişti,' dese,
 Veya 'ekmek tuzsuz olmuş; felek tersine dönüyor,'
 Yabud 'başım ağrıyor,' veya 'başımın ağrısı geçti,' dese,
 Övse muradı vuslattı, kınasa ayrıldı.
 Yüzbünlerve şekilde ve isimde söylese de her an arzusu ve maksadı Yusuf idi.
 Açken onun adı geçerse karnı doyar, o kadehin sarhoşu olurdu.
 Onun adıyla susuzluğunu geçirdi. Yusuf'un adı, bânî bir şerbet idi.
 Bir derdi olsa o yüce isim anılınca hemen faydası olurdu.
 Kış mevsiminde o isim ona kırk kesilirdi. Dost adı, aşkta işte budur...
 Avam da Hakk'ın pak ismini zikreder ama bu tesir görülmez. Zira onlarda aşk yoktur.
 İsa, ne yaptysa Hakk'ın ismiyle yaptı. Onda ebedî sır, bu yüzden zahir oldu.
 Can, Hakk'a vasıl olunca onun zikri bunun, bunun zikri onun olur.
 Dost aşkıyla dolu olan kendinden boşalır. Testi, içinde ne varsa dışına onu sızdırır.

..
 Her kimin gönlünde yüzlerce murad varsa o aşk ve muhabbet mezhebinden değildir.
 Aşk için sevgilinin yüzü, güneşe benzer. Güneşe o yüze örtü gibidir.
 Sevgilinin yüzüyle ondaki örtüyü ayıramayan sen, güneşe tapana kıyas et.
 Âşğın, gömü de nezki da odur. Âşğın, gönlü de gönlünün yansı da odur.

..
 Hazîneyi açana da hazîneye de yol bulması için bu hazîneye dair nâme, rubun hayretini artırır.
 Rub, bu gidişte hayrete düşmez. Bülâkis o nâmeye bâmil olan rub, sel ve ırmak değil, deniz kesilir.
 Vuslat yolunu bulunca kendisi kaybolup sel gibi deriyaya gark olur."¹
 Sanki bu sözler Mesnevî'nin bir başka yerindeki şu beyitleri açıklamaktadır:
 "Her kim âşık ise onu mâşûk bil. Zira âşık ve mâşûk birbirinden ayrılmaz.
 Gerçi susamışlar, suya talib iseler de, sığın aradığı da susamışlardır.
 Mademki âşık odur, sen sus! Mademki kulağını çekiyor, sen kulak kesil!"²

Aşk halinde âşğın her şeyde mâşûkunu görmesini ve her an onu anmasını Zeliha'nın Yusuf aleyhisselâm'a aşkıyla bizlere anlatan Hazret-i Mevlânâ, ilâhî aşk kendisinde bulunan Hakk âşıklarının da Mâşûk-ı İlâhî'yi her anlarında anmaları, zikr etmeleri gerektiğine işaret etmektedir. Hatta bu tevhidin bütün fiiller, sıfatlar ve eserlerde tahakkuk etmesinin âşğın aşkının mihengi olduğunu telmih eden Mevlânâ, daha önce zikrettiğimiz bir beytinde de bu aşkın yolunu bilebilmeyi Kelime-i Tevhid zikrini tekrar etmeye bağlamaktadır:

"Sen defalara Lâ ilâbe illallâh'ı söylemezsen aşkın yolunu bilemezsin."³

Hazret-i Pîr her şeyi yakan aşk ateşi parlayınca Mâşûk'tan başka hiçbir şeyin kalmayacağını söylediği Mesnevî'sinde, bu aşk ateşini de mana ve mazmun bakımından Kelime-i Tevhid olarak ifade etmektedir. Çünkü âşık, Bâkî olan Mâşûk'unda artık fena bulunca ortada aşk da, âşık da kalmaz, bir tek o Sevgili kalır.

¹ Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, **Mesnevî**, c. VI, s. 151-152.

² Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, **Mesnevî**, c. I, s. 70.

³ Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, **Mesnevî**, c. V, s. 50.

Bunu Mesnevî şu beyitlerle anlatmaktadır:

*‘Aşk o bir şüledir, parlayınca Bâkî olan Mâşûk’tan başka her şeyi yakar.
Lâ kılıca Hakke’tan başka her şeyi keser, öldürür. Bir bak, lâ’nın kesmesinden sonra bir şey yüz gösterebilir mi?
Geride sadece illallah kalır, diğer hepsi gider. İkiği yakan aşk onları tertemiz eder.
Zaten öncelikler de sonrakiler de oydu. Ancak onu çift görüş şaşı gözdedir.
Onun güzelliğinin aksinden ayrı başka bir güzel var mı? Ten, candan başka bir şeyle hareket edemez.
Camı olmayan vücûda bir türlü muamele yaparsan da bir fayda sağlamaz.
Bunu, bir gün dirilip canlar canının elindeki kadehten içen kimse bilir..’¹*

Görüldüğü gibi Hazret-i Pîr, ârif olan zevâtın, irfanlarının başlangıcı anlarında çoğu zaman Hakk’ın nurlarının müşâhedesi sebebiyle kâinatı zevâl bulacağı için mâsivâyı göremeyeceklerini de Kelime-i Tevhîd zikrini tarifile açıklamaktadır.

İşte Hazret-i Mevlânâ, aşk yani fenâ yolunu bulmaya tergiib ettiği yukarıdaki beytlerden ilkinde aşkı her şeyi yakan bir şüle olarak tarif etmektedir: *‘Aşk, o bir şüledir, parlayınca bâkî olan mâşûketan başka her şeyi yakar.’* Ona göre aşk öyle nûrânî bir şüledir ki, Bâkî olan Ezelî Mâşûk’tan, O Zât’tan başka her şeyi yakar. Âşıkın nefesine ait olan bütün istek ve arzularını, hatta nefisini de yakar.

Âşkın bu Mâşûk’tan başka her şeyi yakışıyla kelime-i tevhîd arasındaki ilişkiyi, başka bir ifadeyle Bâkî olan Sevgili’ye aşkın yolunun tevhîd kelimesini tekrar etmek olduğunu *‘Lâ kılıca Hakke’tan başka her şeyi keser, öldürür. Bir bak, lâ’nın kesmesinden sonra bir şey yüz gösterebilir mi?’* beytiyle açıklamaktadır. Lâ ilâhe illallah’taki lâ nefyini kılıca benzeterek açıklayan Hazret-i Pîr, kılıç temas ettiği canlıların kellesini götürdüğü, hayatını sona erdirdiği, âriye olan vücûdlarına, varlıklarına son verdiği gibi, Kelime-i Tevhîd’in başındaki lâ harf-i nefyi de dimağ ve nefsin hayvânî olan türlü his ve duygularını keser, demek istemektedir.

İşte artık şirk ve şirket ortadan kalkıp tevhîd-i sırfın meydana gelmesine vesile olan aşk ve âşıkın bu aşkıyla Mâşûk’unu birlemesinin sonucunu *‘Geride sadece illallah kalır, diğer hepsi gider. İkiği yakan aşk onları tertemiz eder’* diyerek anlatan Hazret-i Pîr, Lâ ilâhe illallah diye Kelime-i Tevhîd’den oluşan nur kıvılcıklarının nefsin hırs, hased, gösteriş, nifak, Allah’tan başka şeyleri müessir görmek ve sevmek gibi şirk ve şirketleri yaktığını; nefsi başkalaştırarak tertemiz bir hale getirdiğini haber vermektedir.

Artık buradan itibaren âşık olan ârif kendi zâtından vücûdu olmaması sebebiyle mevcûdatı, yani Allah’tan başka her şeyi bâtil görür. *‘Zaten öncelikler de sonrakiler de oydu. Ancak onu çift görüş şaşı gözdedir’* diyen Mevlânâ’ya göre, mâsivâyâ vücûd payını veren müşrik şaşı, Tek Vücûd’u biri Hâlık diğeri mahluk olmak üzere iki vücûd olarak görür. Çünkü ezelde mâsivâ olmadığı gibi şimdi de mâsivânın vücûdu yoktur, demek istemiştir. Zira Kullî şey’in hêlikun illâ vecheh (Zât-ı Şerîfi müstasnâ olmak üzere her şey helâktedir) ayet-i kerimesinde belirtildiği üzere mâsivâ dâimî yokluk hâlinindedir.

Sonraki beytinde bunun delilini ortaya koyan Hazret-i Pîr, *‘Onun güzelliğinin aksinden ayrı başka bir güzel var mı? Ten, candan başka bir şeyle hareket edemez’* diyerek güneşin doğuşundan önce ufuklarda görülen rengarenk şafak güzelliği, güneşin doğuşundan sonra rengarenk açılan güller ve çiçeklerin güzelliği, kuşların kanatlarındaki renk renk güzellikler, insanın yüzünün güzelliğine varıncaya kadar kainatta ne kadar güzellik ve letafetler varsa hepsinin Allah Teâlâ’dan olduğunu; güzellik ve letafetlerin hepsinin Allah Teâlâ’ya mahsus kaldığını dile getirmektedir. Tıpkı İbnu’l-Fârid’in dediği gibi:

‘Ve kullu melîbin husnubû min Cemâlibâ – Muârın lehû bel husnu kullu melîbatin’²

Her güzelin O Sevgilinin Cemâlinden olan güzelliği

Güzele ödünç (eğirti) verilmiştir, hatta bütün güzelilerin güzelliği.

Dolayısıyla, bütün bir kainatın kendilerinde eğirti olan vücûdları işte O Gerçek Vücûd sahibindedir. Zât-ı Akdes Teâlâ’nın cömerdliğinden icâdiyle mâsivâyâ giydirilmiş olan vücûd kisvesi ödünçtür. Bunun farkına ancak camı olan varabilir diyen Hazret-i Mevlânâ, *‘Camı olmayan vücûda bir türlü muamele yaparsan da bir*

¹ Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*, c. V, s. 25.

² Ankaravî, *Rûhu’l-Mesnevî*, c. V, s. 159.

şayda sağlamaz' mısralarıyla cânânını unutmuş, aşktan bihaber olan bedenlere bu ibârelerin hiçbir şey ifade etmeyeceğini söylemektedir.¹

Hatta Kelime-i Tevhid kılıcıyla O Bâkî olan Mâşûk'tan başka her şeyin nazarında yok olduğu, hatta nefsinin bile yok olduğunu müşâhede eden fenâdaki âşık bile bir gün bekâ ile dirilip kendisine Sevgilisinin elindeki kadehten içince bilebilir. Mesnevî'nin ifadesiyle; *'Bunu, bir gün dirilip canlar camunun elindeki kadehten içen kimse bilir.'* Artık cânının cânı olandan akseden tecellî damlalarıyla bunun farkındadır o... Her dem mestlik halinde, aşk da, âşık da, Mâşûk da kalmaz.. Bir Tek canlar Cânı ve O'nun kendisine sunduğu tecellîler.. Hazret-i Pîr, Kelime-i Tevhid'i telmih ederek söylediği beyitlerde bu mestlik halinde olanlara daha üstün bir hali göstermektedir:

*"Yürü, imtiyaz ehli olmada, ruh bağışlayıp üfürmede, sarboşlukta ve sarboş etmede İsrâfîl gibi ol!
Sarboşun gönline, mişâb kaygısı düşüncü artık o, 'Şunu bilmem, bunu bilmem,' demeyi itiyad edinir.
'Bunu ve onu bilmiyorum,' demen kimi bildiğini söylemen içindir.
Sözde nefyetmekten maksad isbattır. Nefyi bırak da isbattan başla.
'Şu yoktur, bu yoktur,' demekten geç de var olanı söyle.
Nefyi terk et de var olanı ikrâr et. Bu işi o mest Türkten öğren!"²*

Hazret-i Pîr'in yukarıdaki beyitleri bize Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'den rivâyet edilen *'İnne esdaka kelimetin kâlethe'l-arabu: Elâ kullu şey'in mâ balâ'llâhu bâtulum (Gerçekte Arabların söyledikleri sözün en doğrusu: Dikkat edin! Allah'tan başka her şey bâtuldur,'* hadîs-i şerîfini hatırlatmaktadır. Hadîs-i şerîfle istidlâl ederek bu konuda İsmâil Bursevî'nin tefsîrinde Şeyhu'l-Ekber'den (638/1240) naklettikleri âşıkın aşkının zirvesinde Mâşûk-i Hakîkî'de fenâ bulmasını açıklamaktadır:

"Hazret-i Şeyhu'l-Ekber kaddesena'llâhu bi sribi'l-ethar demiştir ki: 'Mevcûdâtın hepsi, her ne kadar bâtul olmakla vasıflansa da kendisine vücûd kâsvesi göydirilmesi cihetiyle hak ve gerçektir. Fakat irfan makamının sultanı, ârif galebe ettiği zaman, o ârif kendi zâtından vücûdu olmaması sebebiyle mevcûdatı, yani Allah'tan başka her şeyi bâtul görür. Bundan dolayı onun gözünde mâsivânın hükmü, yokluğun hükmüdür. Ârifler 'mâsivâ bâtuldur' sözleriyle, 'mâsivâ yok gibidir,' demek istemektedirler. Zira kendilerine vücûd kâsvesi göydirilen mevcûdat, bu nizam üzere kendi zâtlarıyla değil, Allah Teâlâ'nın kudreti sayesinde devam etmektedirler. Sonuç olarak da, kendi zâtları cihetiyle mevcûdat yok gibidir. Ârif olan zât, kurbîyet makamına ulaştığı zaman, irfanın başlangıcı anlarında çoğu zaman Hakk'ın nurlarının müşâhede edilmesi sebebiyle, şu kâinât dağılıp zevâl bulur ve latîfelerinin yükselmesi zamanlarında ârif mâsivâyı görmekten engellenir. Zira, Hakk'ın nurlarının parlamasıyla mâsivâ bulut ve sis gibi zevâl bulur...' "³

Tıpkı Şeyh Şiblî'nin (334/945) aşkı mecazdan hakikate dönüşen Benî Âmir'in Mecnûn'unun dilinden anlattığı gibi: *"Benî Âmir'in Mecnûn'una; 'Leylâ'yı sever misin,' denildi. Mecnûn; 'Hayır, sevmem,' deyince, 'neden,' diye sordular. Mecnûn bu soruya, 'çünkü sevgi vuslata sebeptir. Aşka ulaştım. İşte artık ben Leylâ'yım, Leylâ da ben..' diye cevap verdi."*⁴ Aşkın mecazdan hakikate dönüştüğünü ve bu sebeple Allah Teâlâ'ya kavuştuğunu dile getirdi.

Görüldüğü gibi, Mevlânâ'ya göre aşk tevhîdi gerektirir. Aşk ikiligi kabul etmediği için aşkın olduğu yerde âşık ve mâşûk ikiligi kalmaz. Ancak bu, ikisinin hulul ve itihadı değil, yalnız âşığın zevâl ve izmihlâlî anlamındadır. Tıpkı Mesnevî'nin dediği gibi:

*"Ene'l-Hakk (Ben Hakk'ım) sözü Mansûr'u nurlandırdı. Firavunun, 'Ben Rabb'im' demesi küfür oldu."⁵
"Vakûtsiz söylenen 'Ben Hakk'ım' sözü lanete sebep olur. Vakûtinde söylenirse rahmettir.
O, 'Ene' Mansur için rahmet, Firavun için lanet oldu, gör.*

Canda her ne varsa canın camunun ibsanıdır. Hem bilesin, 'Atmadın (Habibim!) sen o kum tanelerini attığın vakit, onu Allah attı,' ayetinde bildirileni."⁶

¹ Ankaravî, *Rûhu'l-Mesnevî*, c. V, s. 158-159.

² Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*, c. VI, s. 24.

³ Bursavî, İsmail Hakkı, *Tefsîr-i Rûhu'l-Beyân*, Mektebetü Eser, İstanbul 1389, c. IV, s. 109.

⁴ Şa'rânî, Abdulvahhâb, *Tabakâtu'l-Kubrâ*, Beyrut trz., c. I, s. 105.

⁵ Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*, c. II, s. 13.

⁶ Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*, c. II, s. 92.

Tevhîdin hakikatinin aşk olduğunu yukarıda naklettiğimiz beyitleriyle anlatan Hazret-i Mevlânâ'nın aşka davetiyle tebliğimizi tamamlıyoruz:

“Aşk ol da güzel bir sevgili ara. Su kuşu avlamak için nehre yönelmek gerek.

..

Yüzlerce Yusuf'un da aslı, Celâl Sabibi Cenâb-ı Hak'ın Cemâlidir. Kadınlardan aşığı kalma O Cemalde mahvol.

Bu bahsi ancak aşk keser. Dedikodudan kurtaran yalnız odur.”¹

¹ Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*, c. V, s. 131.